

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ОВС В УМОВАХ МИРОТВОРЧИХ МІСІЙ

Наукові праці МАУП, 2009, вип. 2(21), с. 165–169

Висвітлено питання змісту миротворчої діяльності, завдання миротворчого персоналу, вимоги до особистості кандидата на участь у миротворчій місії. Розкрито зміст основних напрямів психологічного забезпечення миротворчої діяльності. Основну увагу приділено змісту професійно важливих якостей особистості одного з членів миротворчого персоналу — практичного психолога органів внутрішніх справ, а також особливостям його професійної діяльності в умовах миротворчих місій.

Участь у миротворчій діяльності — дуже відповідальне та складне завдання. Миротворча діяльність — це складне поєднання умов діяльності із забезпечення безпеки, яке набуває для миротворця особливої значущості, це ситуації, об'єктивні обставини якої сприймаються й оцінюються суб'єктом миротворчої діяльності як небезпечні для здоров'я і життя особи, яка перебуває під захистом, так і самого миротворця. Вона має високий ступінь ризику, який пов'язаний з реальною, непередбаченою ситуацією, що супроводжується виходом із стану психофізіологічної рівноваги організму.

Діяльність миротворчого персоналу пов'язана з виконанням наступних завдань:

- нагляд за дотриманням прав людини;
- підтримання правопорядку та боротьба зі злочинністю;
- надання консультативних послуг у галузі правоохоронної діяльності, реформування системи місцевих судових і правоохоронних органів;
- відбір і підготовка кадрів для місцевих правоохоронних органів.

Залежно від майбутнього завдання операції можуть бути місіями військових спостерігачів з числа неозброєних офіцерів — “блакитні берети” (вперше така місія була створена в 1948 р. — орган з нагляду за виконанням умов перемир'я в Палестині) і сили з підтримки миру у складі національних військових контингентів, озброєних легкою стрілецькою зброєю, — “блакитні каски” (перша

така операція була проведена в 1956 р. Надзвичайними озброєними силами ООН на Близькому Сході). Головною умовою для здійснення миротворчих операцій ООН є:

- ухвалення рішення Ради Безпеки ООН про проведення операції під керівництвом Генерального секретаря ООН;
- погодження на такі операції ворогуючих сторін, припинення вогню і гарантії безпеки з їх боку миротворчим силам;
- добровільність надання військових контингентів державами, прийнятими для різних сторін;
- відстороненість сил, невтручання у внутрішні справи ворогуючих сторін, зведення до мінімуму застосування військової сили (лише для самооборони);
- фінансування операцій за спеціальною шкалою внесків державами — членами ООН.

На зустрічі глав держав і урядів ОБСЄ в Хельсінкі 9–10 липня 1992 р. прийнятий пакет рішень, який передбачає створення антикризових механізмів ОБСЄ, включаючи операції з підтримки миру. На першій стадії врегулювання кризових ситуацій використовуються механізм мирного вирішення суперечок, місії спеціальних доповідачів і місії з встановлення фактів. У разі розростання конфлікту може бути прийняте рішення про проведення операції з підтримки миру. Необхідна згода безпосередньо зацікавлених сторін на проведення операції. Операції передбачають відрядження груп військових спостерігачів або

сил з підтримки миру. Особовий склад надається окремими державами-учасниками. Операції можуть проводитися в разі виникнення конфлікту як між державами, так і всередині них. Вони не передбачають примусових дій і здійснюються у дусі незацікавленості щодо якоїсь сторони. Міжнародні поліцейські сили формуються за інтернаціональним принципом. У їх склад на основі конкурсного відбору включаються люди, здатні максимально ефективно вирішувати професійні завдання в умовах екстремальних ситуацій. При цьому під екстремальною ситуацією розуміється кризисна ситуація, діяльність, в умовах якої потрібне максимальне напруження сил.

Серед вимог до особистості кандидата на участь у міжнародних миротворчих операціях виступають вимоги:

- до характерологічних якостей (середній рівень особистісної та ситуативної тривожності; активність особистісної позиції; наполегливість та гнучкість у досягненні мети; дисциплінованість; стриманість у висловлюваннях і поведінці; помірний рівень агресивності);
- комунікативних якостей (уміння швидко встановлювати контакти з представниками інших національностей з урахуванням етнічних особливостей; уміння налагоджувати ефективні ділові партнерські стосунки; здатність до емпатичного сприйняття осіб інших національностей; уміння чітко та однозначно викладати власні думки на іноземній мові; уміння налагоджувати довготривалі стосунки з представниками миротворчих сил інших країн; тактовність; схильність до компромісу і конструктивної поведінки в ситуації конфлікту);
- інтелектуальних якостей (добра загальноосвітня підготовка; здатність до навчання в умовах дефіциту часу; гнучкість розумових процесів; підвищений рівень довільної уваги і спостережливості; вміння прогнозувати наслідки власної поведінки; розвинені здібності до аналізу та узагальнення інформації);
- емоційно-вольової сфери (помірна емоційна лабільність; здатність до самоконтролю в ситуації підвищеного нервово-психічного напруження, здатність приймати рішення в умовах дефіциту часу та інформації);
- мотиваційно-ціннісної сфери (інтерес до культури інших країн; гуманістична спрямованість; достатній рівень професійної зацікавленості).

Постійна наявність загрози для життя, зумовлена підвищеним чинником ризику загинути, може викликати різні психічні реакції — від стану тривожності до розвитку неврозів і психозу. Ефективність дій особи в напружених ситуаціях значною мірою визначається високим рівнем її готовності до них. Поведінка в подібних ситуаціях залежить передусім від психологічної готовності, яка є істотною передумовою цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості та ефективності. Вона допомагає людині успішно виконувати свої обов'язки, правильно використовувати знання, досвід, особисті якості, зберігати самоконтроль і перебудовувати свою діяльність при виникненні непередбачених перешкод.

Будь-яка миротворча місія пов'язана зі складним психологічним навантаженням на працівників поліції. Вони нерідко стикаються з різними психологічними і соціальними проблемами, які впливають на їхнє здоров'я, офіційний імідж і особисте благополуччя. Військовий психіатр Ф. Юнк визначив профіль учасника бойових дій:

- низький освітній рівень;
- молодий вік;
- відряджений до регіону місії після важкої фізичної підготовки;
- наявний високий ризик розвитку ПТСР.

З метою надання відповідної допомоги та підтримки до складу миротворчого персоналу введені посади психологів. Вони покликані надавати членам місії необхідну допомогу в стресових ситуаціях упродовж періоду проходження служби в місії. Вони також працюють над створенням позитивної соціально-психологічної атмосфери як у цілому в місії, так і всередині кожного контингенту.

Про важливість та необхідність психологічного забезпечення діяльності в умовах миротворчих місій стверджують положення наказів МВС України № 1490 від 7 грудня 2003 р. і № 842 від 28 липня 2004 р.

Психологічне забезпечення миротворчої діяльності — це практичне застосування положень психологічної науки в цілях формування у миротворців психологічної стійкості і готовності виконувати бойові завдання в будь-яких умовах, збереження і відновлення їхнього фізичного і психічного здоров'я.

Психологічне забезпечення миротворчої діяльності організовується і проводиться за наступними основними напрямками:

- психологічна підготовка особового складу;

- вивчення психологічних особливостей особового складу і соціально-психологічних процесів у підрозділах;
- психологічне забезпечення бойової служби;
- психологічна профілактика порушень дисципліни, суїцидальних випадків;
- психологічна допомога миротворцям.

Психологічна підготовка особового складу організовується і проводиться в цілях формування та розвитку у миротворців якостей, що забезпечать їм можливість витримувати високі нервово-психічні, психологічні і фізичні навантаження і діяти за призначенням в умовах безпосередньої небезпеки.

Вивчення психологічних особливостей особового складу та управління соціально-психологічними процесами в підрозділах є одним з визначальних чинників успішної життєдіяльності підрозділу в цілому та особистості зокрема, гарантом надійності персоналу при вирішенні службових завдань.

Психологічне забезпечення бойової служби спрямоване на недопущення осіб з незадовільним рівнем нервово-психічної стійкості до несення бойової служби; формування на основі психологічних рекомендацій чергових змін, що заступають на бойове чергування.

Психологічна профілактика порушень дисципліни включає аналіз соціально-психологічних причин і умов, що сприяють порушенню дисциплінарних норм; вивчення колективів, що мають нестійкий стан дисциплінованості; розроблення психологічно обґрунтованих рекомендацій щодо виховання і вчення миротворців, які допускають порушення дисципліни.

Психологічна допомога орієнтована на підвищення соціально-психологічної компетентності миротворця для подолання різного роду психологічних ускладнень. Вона може надаватися у формі індивідуального консультування та групової психологічної роботи. В разі необхідності надається психопрофілактична та психокорекційна психологічна допомога.

Основні завдання психологічного забезпечення:

- адаптація миротворців до умов служби і психологічна реабілітація осіб, що зазнали бойових та інших стресів;
- формування і розвиток у миротворців психологічних якостей і станів, необхідних для успішного виконання поставлених завдань;
- збереження психічного здоров'я миротворців;

- вивчення індивідуальних психологічних особливостей миротворців, соціально-психологічних процесів у колективах;
- підтримка високої бойової активності, психологічної готовності особового складу виконувати бойові завдання, його психологічної стійкості, здатності витримувати високі нервово-психічні навантаження і збереження боєздатності;
- психологічна профілактика суїцидальних вчинків;
- підтримка морально-психологічного стану сил, що забезпечує успішне виконання завдань;
- формування у миротворців відчуття пошани до населення, законів і звичаїв країни перебування.

При організації психологічної роботи необхідно враховувати характер і специфіку наявних завдань; вплив на миротворців і колективи соціально-економічної і морально-психологічної обстановки в районах дислокації сил; реальні настрої і морально-психологічний стан різних категорій миротворців, інформаційно-психологічний вплив ззовні.

Успішність виконання професійних обов'язків психологів, за результатами вітчизняних досліджень, забезпечують їхні спеціальні здібності. Так, Г. Абрамова серед професійно важливих якостей виокремлює такі, як: здатність адекватно реагувати (вербально та невербально) на різноманітні ситуації та проблеми; ерудованість як уміння розуміти і використовувати у професійній діяльності різні психологічні концепції, уміння виражати власні думки; конфіденційність; вміння рефлексувати; відкритість для засвоєння нового досвіду, для сприйняття альтернативних поглядів, прагнення до системності у професійній діяльності [1].

В. М. Молоканов вважає, що задатками спеціальних схильностей до професійної діяльності в галузі практичної психології є психофізіологічні передумови, зокрема властивості активності і лабільності нервової системи.

Н. В. Бачманова і Н. О. Стафуріна найважливішою здібністю психолога називають талант спілкування. Серед компонентів цієї здібності автори виокремлюють уміння повно і правильно сприймати людину (спостережливність, швидка орієнтація в ситуації і т. д.); уміння розуміти внутрішні властивості й особливості людини (проникнення в її духовний світ, інтуїція); здатність до співпереживання (емпатія, співчуття,

доброта і повага до людини, готовність допомогти людині); уміння аналізувати власну поведінку (рефлексія); уміння управляти собою і процесом спілкування (самоконтроль).

Р. Кеттеллом і його співробітниками був виведений середній типовий особистісний профіль психолога. Психолог характеризується високими інтелектуальними здібностями, емоційною стійкістю, незалежністю, наполегливістю, впевненістю у собі, неохильністю до стандартів, до моралізування (слабкість супер Его), товариськістю, високою протидією втомі при роботі з людьми, заповзятливістю, високим рівнем сензитивності. Такі психологи жваво реагують на всі події, що відбуваються, знаходять інтерес і новизну навіть у повсякденних справах, не довіряють авторитетам, намагаються все проаналізувати і зрозуміти самостійно, відрізняються критичністю мислення, терпимістю до суперечок і незрозумілостей [4].

За результатами дослідження обдарованих жінок-психологів, проведеного Л. Бечтолом (L. M. Bachtold) і Е. Вернером (E. E. Werner), був отриманий психологічний портрет жінки-психолога. Це особистість із творчим мисленням, схильна до самоаналізу, любить працювати на самоті, незалежна і самовпевнена, завжди готова скористатися новими можливостями для отримання нового досвіду. Вона емоційно стійка, наділена розвиненим почуттям самоконтролю, не схильна до стандартів, має гнучке мислення і легко адаптується. Порівняння результатів дослідження Л. Бечтола і Е. Вернера з результатами дослідження Р. Кеттелла (R. B. Cattell) і Дж. Древідала (J. E. Drevdahl), в якому виявлялися психологічні характеристики чоловіків-психологів, засвідчило незначні розбіжності: жінки виявилися більш відчуженими, менш агресивними, менш заповзятливими, з більш високим рівнем самоконтролю [4].

В. Г. Панок привертає увагу до ролі такого параметра професійної придатності практичного психолога, як інтелект (особливо його вербальний компонент), а також гуманістична спрямованість особистості, яку характеризують альтруїстичні позиції у міжособистісному спілкуванні, високий рівень мотивації до професійної діяльності, готовність до співпраці та спрямованість на її позитивний результат, володіння необхідними механізмами саморегуляції. Саме емоційна регуляція та емоційна витривалість забезпечують, на думку вченого, успішність діяльності психолога-практика [2].

У рамках подальшого уточнення та розвитку уявлень про принципи організації і механізми взаємодії окремих елементів у цілісну структуру професійно важливих якостей дослідниками вводиться таке поняття, як професійне бачення. Це диспозиція, яка визначає сприйняття людиною оточуючого світу, а також людей у цьому світі. Професійне бачення містить у собі самовизначення, самосвідомість, самоствердження, цінності та інтереси, знання, уміння, навички та ін.

При вивченні професіоналізму практичного психолога увага приділяється розвитку його особистості: професійної свідомості і самосвідомості, професійної ідентифікації, особистої позиції в соціально нормованій активності і форм становлення особистості в процесі її професіоналізації.

Важливою якістю особистості психолога-професіонала є толерантність. В 1995 р. на Генеральній конференції ЮНЕСКО була схвалена Декларація про толерантність. У зазначеному документі толерантність розглядається як якість особистостей, груп і суспільств, що забезпечує розв'язання проблемних питань у будь-яких сферах життєдіяльності. "Толерантність означає повагу, сприйняття та розуміння, різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Толерантність — це поняття, що означає відмову від догматизму й абсолютизму та ствердження норм, закріплених у міжнародно-правових актах у галузі прав людини" [3].

Складовою професійної компетентності практичного психолога, на думку І. Мельничук, є вміння ставити професійні цілі та знаходити засоби для їх досягнення. Ця здатність є передумовою і показником активної, цілеспрямованої та ефективно професійної діяльності. Тому проблема формування умінь визначення, створення та постановки професійних цілей психологами набуває особливого значення.

Теоретичні положення цілепокладання, його механізми висвітлені у працях Ю. М. Швалба. Професійне цілепокладання практичних психологів передбачається спрямованістю на особистість клієнта, зміст його проблем, а також теоретичними основами технології фахової діяльності, нормативними документами, що регулюють професійну діяльність, індивідуальними особливостями фахівця-психолога.

Умови миротворчої діяльності висувають додаткові специфічні вимоги до особистості фахівця-психолога. В. Гафнер стверджує, що чим складніші умови діяльності, тим більшого зна-

чення набуває спеціалізація підготовки до їх конкретних особливостей. Якщо вона менш успішна, то більше вірогідність того, що при виникненні екстремальних ситуацій її недоліки будуть мати неспецифічні вияви — підвищений стрес, перенапруження та ін. Тому набувають високої актуальності питання підготовки психологів до діяльності в умовах миротворчих місій.

Література

1. Абрамова Г. С. Введение в практическую психологию. — М.: Междунар. пед. академия, 1995. — 260 с.

2. Борисюк А. С. Психологічні особливості формування професійних якостей майбутнього медичного психолога: Дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника. — Івано-Франківськ, 2004.

3. Декларація принципів толерантності // Шлях освіти. — 1999. — № 2 (12). — С. 3–4.

4. Кабиров Ф. З. Психологические механизмы развития профессионализма практического психолога в образовательном процессе вуза: Дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07. / Омский гос. пед. ун-т. — Омск, 2003. — 348 с.

5. Про організаційне забезпечення миротворчої діяльності МВС України: Наказ МВС України № 1490 від 7 грудня 2003 р.

6. Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України: Наказ МВС України № 842 від 28 липня 2004 р.

Розкрито особливості миротворчої діяльності, завдання миротворчого персоналу, професійно важливі якості особистості кандидата на участь у миротворчій місії. Основну увагу приділено змісту психологічного забезпечення миротворчої діяльності, передумов ефективної професійної діяльності практичного психолога органів внутрішніх справ України в умовах місії. Визначено головні напрями науково-практичних пошуків в рамках розглянутої проблеми.

Раскрыты особенности миротворческой деятельности, задачи миротворческого персонала, профессионально важные качества личности кандидата на участие в миротворческой миссии. Особое внимание уделено содержанию психологического обеспечения миротворческой деятельности, предпосылок эффективной профессиональной деятельности практического психолога органов внутренних дел Украины в условиях миссии. Определены главные направления научно-практических изысканий в рамках рассматриваемой проблемы.

Features of peace-making activity, problem of the peace-making personnel, the professional-important qualities of the person of the candidate on participation in peace-making mission are opened. Special attention is given to the maintenance of psychological maintenance of peace-making activity, preconditions of effective professional work of the practical psychologist of internal affairs body of Ukraine in conditions of mission. Mainstreams of scientifically-practical researches within the limits of the declared problem are certain.

Надійшла 17 лютого 2009 р.